O‘QUVCHILARGA LEKSIKOLOGIYA BO‘LIMINI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O‘RGATISH

Islomova Mohlaroyim Murodillo qizi

O‘zbekiston Davlat jahon tillari universiteti talabasi

islomovamohlaroyim047@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada ona tili ta’limida leksikologiya bo‘limini raqamli texnologiyalar yordamida o‘rgatishning samarali metodlari yoritilgan. Bugungi talabalar smartfon va internetga o‘rganib qolgan, an’anaviy ma’ruza va seminarlar esa ularning e’tiborini ushlab turishda qiynalmoqda. Shu sababli omonim, paronim, sinonim, antonim kabi leksik hodisalarni yodlash o‘rniga, ularni jonli kontekstda anglash yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Maqolada Kahoot! va Quizizz interaktiv testlari, YouTube video darslari hamda O‘zbek tilining milliy korpusi (Uzcorpora.uz) imkoniyatlaridan foydalanish tartibi taklif etiladi. Bu metodlar paronimlarni farqlash, ko‘p ma’noli so‘zlarni aniqlash va so‘zni matnda to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Raqamli yondashuv talabalarning so‘z boyligini oshirishi, darsga qiziqishini kuchaytirishi va bilimlarni xotirada mustahkam saqlashga yordam berishi mumkin. Taklif etilayotgan yondashuv ma’ruza, seminar va mustaqil ta’lim jarayonlarida birdek qo‘llanishi mumkin. Shuningdek, maqolada raqamli vositalarni dars tizimiga bosqichma-bosqich joriy etish yo‘llari va ularning o‘zaro bog‘liqligi ham ko‘rsatib beriladi. Maqoladagi tavsiyalar o‘qituvchilarga darslarni qiziqarli, tushunarli va natijaviy tashkil etishda, shuningdek, talabalarning mustaqil fikrlash hamda lingvistik kuzatuvchanlik ko‘nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *leksikologiya, raqamli pedagogika, Kahoot!, Quizizz, milliy korpus, zamonaviy ta’lim, interaktiv darslar, so‘z boyligi.*

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ona tili ta’limini raqamlashtirish, darslarni o‘quvchilarning hayotiy tajribasiga yaqinlashtirish dolzarb vazifalardan biridir. Bugungi maktab o‘quvchilari M. Prenskiy ta’biri bilan aytganda, “raqamli avlod” vakillari bo‘lib, ular kundalik hayotida smartfon, internet va o‘yin ilovalaridan faol foydalanadi [3]. Shu sababli an’anaviy usullar ularning e’tiborini doimiy ushlab tura olmaydi.

Leksikologiya tilning lug‘aviy tarkibini, so‘zlarning ma’nosini hamda ular orasidagi munosabatlarni - omonimiya, sinonimiya, antonimiya va paronimiyani, ko‘chma ma’nolarni, eskirgan va yangi so‘zlarni o‘rganadigan bo‘limdir [2]. Bu bo‘lim o‘quvchi nutqining boyligi, aniqligi va ifodaliligiga bevosita ta’sir qiladi. Biroq maktab amaliyotida leksikologiya mavzulari ko‘pincha quruq qoidalarni yodlash va bir xil shakldagi mashqlarni bajarish bilan cheklanib qolmoqda. Omonim va paronimlarning farqini anglash, so‘zlarning ko‘chma ma’nolarini ajratish esa faqat jonli kontekstda, matn bilan ishlash jarayonida chuqur o‘zlashadi. Zerikarli va tushunarsiz tuyuladigan darslar o‘quvchilarning motivatsiyasini pasaytiradi, bu esa so‘z boyligining sekin oshishiga olib keladi.

Raqamli vositalar bu muammoni hal etishda keng imkoniyat yaratadi: interaktiv testlar darsni o‘yin shakliga keltiradi, video materiallar tushunchani ko‘rgazmali yetkazadi, milliy korpus esa so‘zning real matnlardagi qo‘llanishini kuzatishga imkon beradi. Shunga qaramay, bu vositalarning leksikologiyani o‘qitishdagi samaradorligi amaliy tajriba orqali yetarlicha o‘rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi - leksikologiya bo‘limini zamonaviy texnologiyalar asosida o‘rgatishning o‘quvchilar o‘zlashtirishiga ta’sirini an’anaviy usul bilan solishtirib baholashdir. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: nazorat va tajriba guruhlarini shakllantirish; tajriba guruhida Kahoot!, YouTube va Uzcorpora.uz platformalaridan foydalanib darslar o‘tkazish; yakuniy test orqali ikki guruh natijalarini taqqoslash.

Kahoot! va Quizizz platformalari mavzuni real vaqt rejimida test shaklida mustahkamlash imkonini beradi. Ularda omonim va paronim juftliklarini ajratish,

sinonim va antonimlarni moslashtirish, gapdagi so‘zning ma’nosini aniqlash kabi topshiriqlarni tez va qiziqarli shaklda tuzish mumkin. Ball va reyting tizimi o‘quvchilarda sog‘lom raqobat muhitini yaratadi, javobning darhol ko‘rinishi esa xatolar ustida ishlashni osonlashtiradi.

YouTube ilovasidagi video roliklar so‘zning ko‘chma ma’nosi, omonimlar va paronimlar orasidagi farqni tasvir va misollar orqali tushuntirishda qo‘l keladi. O‘zbek tilining milliy korpusi esa tanlangan so‘zning turli matnlardagi qo‘llanishini kuzatish, eskirgan va yangi so‘zlarning haqiqiy nutqiy muhitini o‘rganish imkonini beradi. Shu tariqa leksikologiya mavzulari abstrakt qoidadan amaliy kuzatuv va tadqiqot faoliyatiga aylanadi.

Pedagogik amaliyot va dars jarayonlarining tahlili shuni ko’rsatadiki,bunday raqamli yondashuv o’quvchining darsga bo’lgan munosabatini tubdan o’gartiradi.An’anaviy darslarda lingvistik qoidalar mexanik yodlanib,qisqa muddatda unutilsa,visual va interaktiv vositalar orqali olingan bilimlar xotirada mustahkam saqlanadi.

Tajriba guruhi o‘quvchilari Kahoot! ilovasida mavzuga oid testlarni bajardilar, YouTube ilovasidagi tegishli video rolik va darslarni tomosha qildilar. Shuningdek, ular O‘zbek tilining milliy korpusi (Uzcorpora.uz) orqali eskirgan so‘zlar (arxaizmlar) va yangi so‘zlar (neologizmlar)ning badiiy hamda publitsistik matnlarda qo‘llanishini amaliy tarzda kuzatdilar. Tajriba yakunida har ikki guruh o‘quvchilaridan leksikologik kompetensiyani baholovchi 20 ta savoldan iborat yakuniy test olindi. Natijalar uchta mezon - omonim va paronimlarni farqlash, sinonim va antonimlarni tanlash hamda so‘z ma’nolarini matnda qo‘llash bo‘yicha hisoblandi.

Taklif etilgan metodlar

Talabalar sharoitida leksikologiya bo‘limini o‘qitishda raqamli vositalarni uch bosqichli tizim asosida qo‘llash tavsiya etiladi: ma’ruzadan oldin mustaqil tayyorgarlik, auditoriyada mustahkamlash va mashg‘ulot yakunida amaliy kuzatuv. Bunday tizim talabani passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Birinchi metod — Kahoot!, Quizizz va Wordwall platformalarida interaktiv

topshiriqlar tuzishdir. Seminar mashg‘uloti boshida talabalar o‘z telefonlari orqali omonim va paronim juftliklarini farqlash, sinonim va antonimlarni moslashtirish, gapdagi so‘zning ma’nosini aniqlash kabi topshiriqlarni bajaradi. Javobning darhol ko‘rinishi xatolar ustida ishlashni osonlashtiradi, ball va reyting tizimi esa guruhda sog‘lom raqobat muhitini yaratadi. Quizizz platformasining uy vazifasi rejimidan mustaqil ta’lim topshirig‘i sifatida ham foydalanish mumkin.

Ikkinchi metod — YouTube video materiallaridan “teskari sinf” usulida foydalanishdir. Talabalar mavzuga oid video rolik va darslarni ma’ruzadan oldin mustaqil ko‘rib chiqadi, auditoriya vaqti esa munozara va misollar tahliliga ajratiladi. So‘zning ko‘chma ma’nosi, omonimlar va paronimlar orasidagi farq tasvir va misollar orqali tushuntirilgani sababli, mavzu ko‘rgazmali o‘zlashtiriladi. Videoga bir nechta nazorat savoli biriktirilsa, talabaning materialni qanchalik tushunganini aniqlash mumkin.

Uchinchi metod — O‘zbek tilining milliy korpusi (Uzcorpora.uz) bilan ishlashdir. Talabalar tanlangan so‘zni korpusga kiritib, uning badiiy va publitsistik matnlardagi qo‘llanishini kuzatadi, qo‘llanish chastotasi va kontekst doirasini taqqoslaydi. Ayniqsa, eskirgan so‘zlar (arxaizmlar) va yangi so‘zlar (neologizmlar)ning haqiqiy nutqiy muhitini o‘rganishda bu usul qo‘l keladi. Natijada talaba qoidani yodlash o‘rniga, til hodisasini o‘zi kuzatib xulosa chiqaradi, bu esa mustaqil lingvistik kuzatuvchanlikni rivojlantiradi.

Uchala metod bir-birini to‘ldiradi: video mavzuni tushuntiradi, interaktiv test bilimni mustahkamlaydi, korpus esa uni amaliy kuzatuv bilan chuqurlashtiradi. Shu sababli ularni alohida emas, bir dars tizimida birgalikda qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Leksikologiya bo‘limini zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli platformalar asosida o‘qitish o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini sezilarli oshirishini ko‘rsatdi.Ushbu yondashuv til hodisalarini an’anaviy qoidalar o’rniga interaktiv visual metodlar vositasida o’rgatish orqali yuqori samara beradi.Interaktiv testlar,video materiallar va milliy korpus tizimidan foydalanish til

birliklariga oid nozik xususiyatlarni anglash hamda mustaqil lingvistik kuzatuvchanlik ko’nikmalarini shakllantirishga zamin yaratadi.

Ona tili darslarida bu metodikani joriy etish, shuningdek, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirishga qaratilgan malaka oshirish mashg‘ulotlarini yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. - B. 15-18.

2. Mengliyev B.R. Hozirgi o‘zbek tili (Leksikologiya): O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2018. - B. 5-8.

3. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. Part 1 // On the Horizon. 2001. Vol. 9, No. 5. P. 1-6.

4. O‘zbek tilining milliy korpusi. Elektron korpus. - URL: http://uzcorpora.uz